

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРОВАНОВОГО МАТЕРІАЛУ:

9. Бернет Ф. Таємний сад / пер. з англ. Н. Римської. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8360> (дата звернення: 20.07.2021).
10. Бернет Ф. Таємний сад / пер. з англ. В. Левицької; мал. Ю. Радіч-Демидьонук. Київ : Країна мрій, 2016. 379 с.
11. Діккенс Ч. Посмертні записки Піквікського клубу / пер. з англ. М.Іванова. Київ : ДИТВИДАВ ЦК ЛКСМУ, 1987. 608 с.
12. Лі Х. Убити пересмішника / пер. з англ. М. Харенко. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3562&page=5K>. (дата звернення: 20.07.2021).
13. Лі Г. Вбити пересмішника / пер. з англ. Тетяни Некряч. Київ : Країна Мрій, 2015. 384 с.
14. Остен Дж. Гордість та упередженість / пер. з англ. В. К. Горбатька. URL: <https://bookopt.com.ua/gordist-i-uperedzhenist.html> (дата звернення: 20.07.2021).
15. Остін Дж. Гідність і гонор / пер. з англ. Т.Некряч. Київ : KM Publishing, 2010. 368 с.
16. Остін Дж. Гордість та упередження / пер. з англ. Ганни Лелів. Київ : Знання, 2018. 335 с.
17. Austen J. Pride and Prejudice. URL: <https://www.gutenberg.org/files/1342/old/pandp12p.pdf> (дата звернення: 20.07.2021).
18. Burnett F. The Secret Garden. URL: <https://archive.org/details/secretgarden00burn/page/4/mode/2up> (дата звернення: 20.07.2021).
19. Dickens Ch. The Posthumous Papers of the Pickwick Club. URL: <https://www.dickens-online.info/the-pickwick-papers-page6.html> (дата звернення: 20.07.2021).
20. Lee H. To Kill a Mockingbird URL: http://www.kkoworld.com/kitablar/harper_li_masqarachini_oldurmek-eng.pdf (дата звернення: 20.07.2021).

УДК 81'25

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.17-2.19>

**КОГНІТИВНЕ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО: СТАНОВЛЕННЯ,
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

**COGNITIVE TRANSLATION STUDIES: FORMATION,
CURRENT STATE AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT**

Тацакович У.Т.,

orcid.org/0000-0002-0012-1377

доктор філософії,

асистент кафедри англійської філології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті розглянуто передумови формування та основні віхи становлення когнітивного перекладознавства, окреслено основні напрями теоретичних й емпіричних когнітивно-перекладознавчих досліджень, визначено перспективи розвитку та оформлення як самостійної науки. Проаналізовано вплив інформаційного підходу в психології та генеративної граматики, зокрема доробку Лейпцизької школи письмового перекладу й Паризької школи усного перекладу, на формування зацікавлення у дослідженні когнітивних аспектів перекладацької діяльності. Узагальнено результати зміни вектора досліджень з інформаційного підходу до концепції втіленої, енактивної, контекстно зумовленої, розширеної, чуттєво й емоційно зумовленої когніції (4ЕА). Обговорено можливості застосування теорій та концепцій когнітивної лінгвістики (теорії концептуальної метафори й метонімії, теорії конструалу, фреймової семантики, теорії концептуальної інтеграції та ін.) до проблем перекладу. Розглянуто застосування методології когнітивної психології та нейропсихології до проведення емпіричних досліджень із когнітивного перекладознавства. Окреслено можливості комбінування методів, а також різницю між мікро- й макрокогнітивними підходами й можливості їх взаємодії. У статті наведено переваги й недоліки застосування інтроспекції, опитування, природного й лабораторного експерименту до вивчення когнітивно-перекладознавчих питань. Детальніше обговорено проблему взаємодії двох дослідницьких традицій (інформаційної та 4ЕА) у сучасній парадигмі когнітивного перекладознавства, стан їх розробки та можливості розвитку. Стаття містить висновок про неготовність оформлення когнітивного перекладознавства в самостійну дисципліну у зв'язку з відсутністю уніфікованості теорії та методології, наявності численних різнорідних теоретичних розробок та відсутності достатньої кількості екологічно валідних емпіричних досліджень.

Ключові слова: когнітивне перекладознавство, інформаційний підхід, концепція 4ЕА, когнітивна екологія, мікрокогнітивний підхід, макрокогнітивний підхід, інтроспекція, експеримент.

The article is aimed at studying the prerequisites for the formation of cognitive translation studies and the major milestones in their development, outlining the main tendencies in theoretical and empirical research, identifying the prospects for the development and formation of cognitive translation studies as an independent branch of science. The influence of generative grammar and the information-processing approach in psychology, in particular the work of the Leipzig School of Translation and the Paris School of Interpreting, on the formation of interest in studying the cognitive aspects of translation is discussed. The results of shifting the direction of research from the information-processing approach to the concept of embodied, enactive, embedded, extended, affective cognition (4EA) are analyzed. Possibilities for applying cognitive linguistics theories (theory of conceptual metaphor and metonymy, construction grammar, frame semantics, theory of conceptual blending, etc.) to translation problems are discussed. The application of the methodology of cognitive psychology and neuropsychology to empirical research in cognitive translation studies is considered. Possibilities of combining methods as well as the difference between micro- and macrocognitive approaches and ways of their interaction are outlined. The article presents the advantages and disadvantages of using introspection, ethnographic methods and laboratory research to study cognitive translation issues. The problem of the interaction of two research traditions (the information-processing approach and 4EA) in the modern paradigm of cognitive translation studies, the state and possibilities of their development are discussed in more detail. The article concludes that cognitive translation studies are not yet ready to become an independent discipline due to the lack of unification in theory and methodology, the presence of numerous heterogeneous theoretical studies and lack of sufficient ecologically valid empirical research.

Key words: cognitive translation studies, information-processing approach, 4EA cognition, cognitive ecology, microcognitive approach, macrocognitive approach, introspection, experiment.

Постановка проблеми. Починаючи з когнітивного перевороту в 50-х рр. минулого століття, когнітивне перекладознавство активно розвивається в інтеграції з когнітивною лінгвістикою, когнітивною психологією, психологією, нейронаукою, комп'ютерною лінгвістикою, інформатикою. Суперечливим питанням є готовність до оформлення когнітивного перекладознавства в самостійну науку, сучасний стан її теоретико-методологічної бази й емпіричних досліджень. Розгляд основних віх становлення та розвитку когнітивного перекладознавства необхідний для розширення горизонтів когнітивно-перекладознавчих досліджень та стимулювання наукових пошуків у цій галузі в Україні, зважаючи на невелику кількість відповідних теоретичних та емпіричних напрацювань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема становлення та розвитку когнітивного перекладознавства висвітлена переважно у працях зарубіжних науковців (К. Ксяо, Р. Муньйоз Мартін [1]; С. Мартін де Леон [2]; Е. Честермен [3]; С. Галверсон [4]; І. Чен [5]; А.М. Рохо Лопез, П. Корпаль [6] та ін.). В Україні когнітивні аспекти перекладу досліджують О. Ребрій, В. Демецька [7], О. Дзера [8], В. Ніконова, Я. Бойко, Ю. Савіна [9], Г. Ташенко [10] та ін. Однак помітною є відсутність праць, які б зосереджувалися на становленні когнітивного перекладознавства як дисципліни, окреслювали шляхи її розвитку, що зумовлює актуальність цієї статті.

Постановка завдання. Метою статті є загальний огляд передумов і шляхів становлення когнітивного перекладознавства, визначення перспектив його розвитку й оформлення як самостійної науки.

Виклад основного матеріалу. Термін «когнітивне перекладознавство» (Cognitive Translation Studies – CTS) уведений С. Галверсон у 2010 р.

[11], щоб охопити всі праці, що досліджують когнітивні аспекти перекладацької діяльності. Цей термін тепер уточнюють, виокремлюючи усний переклад (Cognitive Translation & Interpreting Studies – CTIS) [1, с. 1–2], оскільки традиція взаємодії когнітивістики й усного перекладу є давнішою і розробленою більш ґрунтовно. Підходи до вивчення когнітивної природи перекладу мають онтологічне й епістеміологічне підґрунтя когнітивної лінгвістики. Це інтегроване бачення мови й когніції, а саме розуміння мови як продукту когнітивної діяльності людини, що передбачає необхідність вивчення мови в комплексі з іншими науками про розумову й психічну діяльність («когнітивне зобов'язання» [12]). Це теорія «втіленого пізнання», відповідно до якої формування ментальних і мовних категорій відбувається крізь призму тілесного, соціального й культурного досвіду [13]. Це також розуміння утворення значення як процесу концептуалізації – ментальної обробки інформації, основним етапом якої є процес конструалу (певного способу ментального сприйняття контенту, активованого мовним виразом [14, с. 26–27]). Результатом такої міждисциплінарної взаємодії є видозмінене розуміння процесу перекладу, функції та ролі перекладачів, а також зміщення акцентів у важливості дослідження різних етапів перекладу. Із лінгвокогнітивної точки зору переклад розглядається як когнітивний процес, опосередкований перехід між концептуальними системами різних мов, що передбачає активацію, селективне використання різних форм знання та їх фільтрацію через когніцію перекладача [15, с. 13]. Отже, поняття перекладу втрачає традиційно нав'язану йому механічність, а роль перекладача набуває більшої важливості, оскільки від його когнітивної творчості на проміжному етапі залежить якість кінцевого продукту.

Історія розвитку когнітивного перекладознавства як дисципліни

Із розвитком інформаційного підходу в психології в 2-й половині ХХ ст., що постулює бачення роботи людського мозку як комп'ютеризованої системи, а також генеративної лінгвістики як науки про вроджену граматичну структуру мови, з'являється наукове зацікавлення в дослідженні ментальних процесів, задіяних в усному й письмовому перекладі. Перші спроби в цьому напрямі були результатом досліджень із машинного перекладу, оскільки намагання змоделювати механізм перекладу для комп'ютерів викликало питання про те, як працює мозок перекладачів під час роботи над текстом.

Уважають, що на формування когнітивного перекладознавства значно вплинули Лейпцизька школа письмового перекладу й Паризька школа усного перекладу. Науковці Лейпцизької школи (Г. Ереп, О. Каде, А. Нойберт, Г. Шмідт, І. Вотьяк) спільно працювали над розвитком науки про переклад і ставили собі за мету досліджувати ментальні механізми, що забезпечують зміну мовного коду й перехід значення [16, с. 244–245]. Зважаючи на об'єктивістський підхід і хомскіанський вплив, кінцевим результатом мало стати створення так званих перекладацьких граматик, які б містили правила переходу між мовними кодами (на кшталт генеративних граматик). Тобто основним об'єктом зацікавлення були не стільки механізми сприйняття та відтворення, скільки формалізовані мовні правила.

Завдання науковців Паризької школи – окреслити модель усного перекладу, проміжний етап якої відбувався на когнітивному рівні. У їхніх працях також відчувався сильний вплив породжувальної граматики Н. Хомського, однак прикметним є розрізнення об'єктивного значення (якого можна навчити машинних перекладачів) та ситуативного смислу, притаманного тільки людям [там само]. Так, розробка триступеневої моделі перекладу Д. Селескович, що передбачає розуміння, девербалізацію (утворення смислу на когнітивному рівні) та переформулювання [17], відкрила дорогу перекладознавству в царині когнітивної науки.

Після зміни вектора розвитку когнітивістики з інформаційного й формально-логічного підходів на такий, що розглядає зумовленість мови сенсомоторним й соціокультурним досвідом, науковці почали звертатися до когнітивної психології та нейронауки для дослідження перекладу, здебільшого усного. Причиною зміни вектора була все більша невдоволеність науковців механізованим підходом до перекладу, який мав

мало спільного зі специфікою людського мислення в реальному оточенні [18]. Революційною була «екологічна» переорієнтація когнітивних досліджень. Когнітивна екологія передбачає вивчення когнітивних явищ у контексті мережі взаємозалежних елементів когнітивної екосистеми [19, с. 705]. Когнітивна екосистема певної соціальної групи містить колективне знання, яке поділяють усі члени цієї групи (мова, переконання, звичаї тощо). Відповідно до цього когніція є енактивною (*enacted cognition*), тобто такою, що виникає внаслідок динамічної інтеракції між організмом та середовищем [20]. Енактивізм є одним зі складників опису когніції за системою 4ЕА, яку застосовують у сучасній нейронауці: втіленість (*embodiment*), контекстна зумовленість (*embeddedness*), енактивізм (*enactivism*), розширеність (*extendedness* – уявлення про те, що когнітивні процеси можуть також відбуватися між індивідами, за межами когніції окремого індивіда), чуттєво-емоційна зумовленість (*affectivity*) [там само]. Така переорієнтація досліджень є знаковою, оскільки розглядає когнітивні процеси не ізольовано, а крізь призму взаємодії концептуалізаторів із зовнішнім середовищем та під впливом індивідуально-психологічних чинників.

Щодо методології досліджень, то результатом зміни вектора розвитку когнітивістики стало перенесення акценту з кінцевого продукту на сам процес перекладу. Так, починаючи з 80-х рр. ХХ ст., науковці почали застосовувати метод «думання вголос», щоб дослідити ті операції, на яких базуються конкретні перекладацькі рішення. Однак, як виявилось, не все можна проконтролювати, оскільки процес прийняття рішень не завжди є свідомим, а розв'язання проблем – продуманим [21, с. 4]. Усвідомлення того, що опис перекладачами ходу своїх думок під час роботи не є цілком надійним джерелом інформації, призвело до створення автоматизованих програм для запису виконання перекладачами завдань. Першою такою програмою став Translog (1995 р.), за допомогою якої вівся запис натискання клавіш на комп'ютері: редагувань, видалень, друкарських помилок й виправлень – для аналізу швидкості виконання; зусиль, затрачених на редагування; пауз перед труднощами тощо [там само, с. 5]. Згодом програму почали використовувати разом з ай-трекером (пристроєм для спостереження за рухом очей), щоб мати змогу отримувати інформацію про читання тексту, сприйняття та аналіз інформації (під час письмового перекладу). Метою був збір поведінкових даних, що є основою для формулювання висновків про когнітивні

операції. Удосконалена версія програми Translog-II також містить функцію запису постредагування машинного перекладу, а розширення CASMACAT [22] пропонує експериментальне середовище для постредагування, максимально наближене до реальних робочих умов.

Зі зміною підходу зросло зацікавлення до психологічних чинників перекладацької діяльності: вплив на перекладацьку діяльність та якість перекладацького продукту різних емоційних станів перекладачів, їхніх особистісних характеристик, як-от впевненість у собі, творчі здібності, терпимість до неоднозначності тощо [4, с. 41]. Із розвитком технологій предметами наукових розвідок також стали міжпівкульна асиметрія головного мозку, специфіка мозкової активності, часовий зсув (проміжок часу між сприйняттям слів мовця та формулювання тексту перекладу), прогнозування, емоційно-афективні чинники, когнітивне навантаження та ін. під час перекладу [там само]. Значні напрацювання у сфері усного перекладу можна було екстраполювати у сферу письмового перекладу, як-от модель розподілу зусиль Д. Жиля [23].

Отже, починаючи з когнітивного перевороту в 2-й половині ХХ ст., розуміння процесу перекладу в когнітивістиці значно змінилося. До 80-х рр. ХХ ст. побутував формально-логічний підхід і вважалося, що дії перекладачів можна безперешкодно симулювати за допомогою комп'ютера. Із 90-х рр. і дотепер переклад розуміють як більш комплексний складний процес, симулювати який можна тільки частково, оскільки когнітивні процеси, що лежать в його основі, є індивідуалізованими й залежать від інтеракції із зовнішнім середовищем.

Теоретичні й емпіричні дослідження з когнітивного перекладознавства

Найчастіше застосовуваними до перекладознавства у контексті міждисциплінарної взаємодії є теорії та концепції когнітивної лінгвістики (теорія прототипів, теорія концептуальної метафори й метонімії, теорія конструалу, теорія іконічності, фреймова семантика, теорія концептуальної інтеграції та ін.). Лінгвокогнітивні інструменти застосовують для того, щоб вивчити ще не досліджені або переглянути вже усталені перекладознавчі положення та терміни.

Найвні праці, що застосовують лінгвокогнітивний підхід до проблем перекладу, мають на меті з'ясувати: 1) як здійснюється відтворення ментальних репрезентацій реальних та уявних ситуацій (ментальних моделей, ідеалізованих когнітивних моделей, фреймів, скриптів, сцен, ментальних просторів, симуляцій тощо) у перекладі [24]; 2) як змінюється поняття еквівалент-

ності з огляду на бачення перекладу як когнітивного процесу [25]; 3) що зумовлює труднощі під час перекладу (проблеми перекладацького зсуву, функціональної фіксованості, відмінностей когнітивних стилів та ін.) [26]; 4) специфіку відтворення у перекладі когнітивних метафор і метонімії, що є причиною їх варіацій та які перекладацькі стратегії, тактики й прийоми є для них застосовними [27]; 5) лінгвокогнітивні особливості перекладу інтертекстуальних і прецедентних одиниць [10]; 6) лінгвокогнітивні засоби дослідження ефективності відтворення конвенційної та неконвенційної ментальної образності у перекладі (інструменти й операції конструалу) [28]; 7) особливості ментальних операцій, що забезпечують актуалізацію та селекцію знань, вибір стратегій та прийомів, вибір мовних засобів тощо для розробки когнітивної моделі перекладу [29]; а також природу ментального прогнозування когнітивного ефекту на реципієнтів, можливості застосування теорії прототипів до дослідження перекладу лексичних одиниць, можливості використання поняття граматичної конструкції у перекладацьких розвідках та інші проблеми.

Теоретичні напрацювання знаходять своє продовження в емпіричних дослідженнях із застосуванням методології когнітивної психології та нейропсихології. Найчастіше її застосовують для досліджень усного й аудіовізуального перекладу, рідше – письмового. Оскільки об'єктом емпіричних досліджень є безпосередньо недоступні ментальні процеси, методи для їх отримання базуються на інтроспекції (протокол «думання вголос», записи колаборативного перекладу, ретроспективні звіти, звіти про вирішення проблем під час перекладу тощо), опитуванні (бесіда, анкетування, інтерв'ю), природному (в робочих умовах) й лабораторному експерименті (кілогінг (реєстрація натискань клавіш і миші), ай-трекінг (реєстрація руху очей та реакції зіниць), запис екрана, відеозапис, електроенцефалографія, функціональна магнітно-резонансна томографія, вимірювання температури, артеріального тиску, серцебиття, варіабельності серцевого ритму, електричної активності шкіри, рівня кортизолу в слині [1; 20, с. 218]).

Усі емпіричні методи дослідження також можна розділити на мікро- й макрокогнітивні (залежно від підходу). Мікрокогнітивні методи корелюють з інформаційним підходом, а макрокогнітивні – із моделлю когніції 4ЕА. Мікрокогнітивні методи не виходять за межі когніції окремого індивіда, зосереджуються на конкретних окремих когнітивних функціях (як-от пам'ять, сприйняття),

їх застосовують у контрольованих, обмежених, штучних лабораторних умовах, щоб отримати кількісні дані; натомість макрокогнітивні методи є контекстуальними, вони зосереджені на більш комплексних когнітивних функціях (як-от прийняття рішень чи розв'язання проблем), їх застосовують у природних умовах, щоб отримати якісні дані з акцентом на соціальній інтеракції [2, с. 57–58]. Обидва види досліджень є ефективними відповідно до поставленої мети й не є взаємовиключними. Вони також можуть бути поєднані в межах одного дослідницького проєкту за умови, що мікрокогнітивні методи застосовують у лабораторних умовах, які максимально наближені до реального життя.

Частим явищем є дослідження із залученням двох чи більше методів, що поєднують якісні та кількісні дані з метою отримання різної інформації або ж тільки якісні чи кількісні, щоб знизити вірогідність помилок чи заповнити прогалини. Прикладами такого змішаного типу досліджень є комбінація запису екрана й кілолінгу для прослідкування зміни ходу думок під час перекладу, вимірювання реакції зіниць та електричної активності шкіри для аналізу затрат когнітивних зусиль, а також комплексна (і найчастіше застосовувана) комбінація співбесід, усних звітів, кілолінгу, ай-трекінгу та ін. для отримання найповніших даних [1, с. 15]. Застосування різних методів дослідження у комплексі є більш ефективним, аніж окремо, оскільки у комбінації переваги одних методів перекривають недоліки інших. Визначним у контексті міждисциплінарного підходу та комбінування методів був VII Психологічний форум у м. Кент (1995 р.) [16, с. 247], темою якого були емпіричні дослідження когнітивних процесів (розподіл когнітивних ресурсів, розподіл уваги, робоча пам'ять та ін.) під час усного й письмового перекладу.

Дослідження з використанням експерименту мають більшу валідність, аніж ті, що застосовують виключно інтроспекцію чи опитування. Інтроспективні звіти, описи й судження не завжди можуть бути надійними через можливі когнітивні упередження, домисли й неточності. Опитування ж обов'язково задіює дослідників-інтерв'юєрів, що тягне за собою проблему взаємодії з перекладачами та ставлення перекладачів до них. Однак інтроспекція та опитування не можуть бути повністю відкинуті, оскільки вони надають цінні дані, які не можна отримати жодним іншим методом через недоступність когнітивних процесів для безпосереднього об'єктивного аналізу. Що ж до експерименту, то лабораторні дослідження

з використанням комп'ютерів та інших пристроїв не завжди є екологічно валідними, оскільки не створюють умов, наближених до реального життя, а тому компрометують об'єктивність дослідження.

Когнітивне перекладознавство зараз має розбудовану теоретико-методологічну базу, яка активно розвивається. Недоліком є недостатня кількість емпіричних досліджень, які б утвердили валідність великої кількості наявних теорій, концепцій та допомогли виключити ті, які є суперечливими й недостатньо обґрунтованими [16, с. 249]. Окрім того, окремі експериментальні дослідження проводять без попередніх теоретичних напрацювань, тобто спочатку результати отримують індуктивним шляхом, які потім оформлюють теоретично, а потім дедуктивно виводять нові гіпотези [3, с. 29]. Це призводить до існування великої кількості даних і різноманітних розробок, що створює проблему їх узагальнення та систематизації.

Окрім того, виникають запитання про природу когнітивного перекладознавства як науки і про те, чи повинні дослідження когнітивних процесів під час перекладу бути передовсім емпіричними. Щоб відповісти на ці запитання, Е. Честермен звертається до розмежування, яке Г. фон Ріт робить між природничими й гуманітарними науками, а саме до того факту, що природничі науки більше зацікавлені в причинно-наслідкових зв'язках, тоді як гуманітарні – зорієнтовані на розуміння суб'єктивних дій, внутрішніх мотивів поведінки [3, с. 30]. Зважаючи на об'єкт когнітивного перекладознавства – ментальну поведінку під час перекладу, – дослідження у цій галузі повинні балансувати між цими двома альтернативами.

Це питання безпосередньо пов'язане з існуванням двох дослідницьких традицій у когнітивному перекладознавстві, які базуються на різних онтологічних засновках. Як уже було згадано, це інформаційний (мікрокогнітивний) підхід та концепція 4ЕА (макрокогнітивний підхід). У межах інформаційного підходу когніцію розуміють як результат автоматичних операцій, що відбуваються між репрезентаційними структурами людського мозку; об'єктом досліджень є ментальні процеси, які лежать в основі здобуття, зберігання, генерування, маніпулювання та використання знання, а також здатності діяти на його основі; а перекладацький процес – сприйняття, трансфер й актуалізацію цього знання засобами іншої мови [31, с. 143]. Мовна здатність є одним з основних ментальних процесів, які забезпечують перебіг процесу перекладу, а мова є центральним

об'єктом зацікавлення в межах цієї парадигми досліджень.

Концепція 4ЕА пропонує розширене бачення когніції, де мова є одним (однак не центральним) з елементів. Переклад розглядають як вид комунікативної дії, що передбачає динамічну взаємодію когніцій, дій, інтересів, соціальних конструктів й артефактів [32]. Так, поняття “multilingual mediated communication”, або “multilectal mediated communication” (що передбачає використання більше ніж одного різновиду мови) [3, с. 3–4], використовують як парасольковий термін для всіх форм і видів перекладу. Досліджується інтеракція перекладачів з іншими людьми, елементами зовнішнього середовища, психологія перекладачів. У світлі цієї парадигми когніція перекладачів поширюється в зовнішнє середовище і є ним зумовлена. Ця перекладацька традиція не є настільки розробленою, як інформаційна, а тому, як стверджує С. Галверсон, необхідно чітко й детально теоретично окреслити зв'язок між обробкою мовного матеріалу й іншими когнітивно-психологічними й зовнішніми чинниками [4, с. 43].

Зважаючи на специфіку об'єкта досліджень у когнітивному перекладознавстві, постає необхідність у визначенні можливих шляхів діалогу між двома підходами, а саме шляхом залучення індивідуально-психологічних і ситуаційних параметрів до інформаційної моделі перекладацької когніції або ж параметрів 4ЕА до вивчення мовних проблем. Окрім того, як уже було згадано, обидва

підходи можуть бути застосовані для розв'язання різних питань (дослідження як окремих конкретних, так і комплексних когнітивних функцій).

Висновки. Незважаючи на поступовий розвиток, що триває з другої половини минулого століття, когнітивне перекладознавство ще не оформилося в самостійну дисципліну з єдиною теорією та методологією. Причиною цього є відсутність уніфікованого підходу до вивчення когнітивних процесів, які забезпечують перекладацьку діяльність, що призводить до численних (проте різнорідних) теоретичних напрацювань. Для того, щоб уможливити їх систематизацію та узагальнення, необхідним є збільшення кількості «екологічних» емпіричних досліджень для валідації ґрунтового теоретичного доробку й відкидання недопрацьованого й ненаукового матеріалу. Також уважаємо, що когнітивне перекладознавство на сучасному етапі має спиратися на концепцію втіленої, енактивної, контекстно зумовленої, розширеної, чуттєво й емоційно зумовленої когніції 4ЕА з урахуванням культурних і соціальних чинників. Це не означає, що мікрокогнітивний підхід слід відкинути, оскільки він може бути інтегрований із макрокогнітивним і бути застосовним для вирішення вузких питань. Для можливості такої інтеграції детальнішої розробки потребує і сама концепція 4ЕА, зокрема такі її фундаментальні поняття, як «утіленість», «розширена» когніція та ін., які зараз є об'єктом дискусії серед когнітивістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Xiao, K., Muñoz Martín, R. Cognitive translation studies : models and methods at the cutting edge. *Linguistica Antverpiensia. Series: Themes in Translation Studies*. 2020. Vol. 19. P. 1–24.
2. Muñoz Martín, R., Martín de León, C. Translation and cognitive science. *The Routledge Handbook of Translation and Cognition* / eds. F. Alves, A. L. Jakobsen. London; New York, 2021. P. 52–69.
3. Chesterman, E. Translation, epistemology and cognition. *The Routledge Handbook of Translation and Cognition* / eds. F. Alves, A. L. Jakobsen. London; New York, 2021. P. 25–37.
4. Halverson, S. L. Translation, linguistic commitment and cognition. *The Routledge Handbook of Translation and Cognition* / eds. F. Alves, A. L. Jakobsen. London; New York, 2021. P. 37–52.
5. Chen, Y. An overview of cognitive translation studies. *Canadian Social Science*. 2020. Vol. 16, No. 5. P. 39–43.
6. Rojo López, A. M., Korpala, P. Through your skin to your heart and brain : a critical evaluation of physiological methods in Cognitive Translation and Interpreting Studies. *Linguistica Antverpiensia. Series : Themes in Translation Studies*. 2020. Vol. 19. P. 191–217.
7. Rebrii, O., Demetska, V. Adaptation, association, and analogy : triple A of the translator's decision-making. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2020. 7(2). P. 231–242.
8. Дзера О. В. Соціокультурні та лінгвокогнітивні виміри біблійного інтертексту в просторі сучасного перекладознавства : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.16. Київ, 2018. 36 с.
9. Nikonova, V. H., Boyko, Ya. V., Savina, Yu. O. Incongruity-specific British and American humour from the perspective of translation studies. *Kalby studijos / Studies about Languages*. Kaunas, 2019. No. 35. P. 89–103.
10. Ташченко Г.В. Лінгвокогнітивні та культурологічні особливості англо-українського перекладу прецедентних імен (на матеріалі художньої літератури) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Харків, 2018. 263 с.
11. Halverson, S. L. Cognitive translation studies : developments in theory and method. *Translation and cognition* / eds. G. M. Shreve, E. Angelone. Amsterdam / Philadelphia, 2010. P. 349–369.

12. Lakoff, G. The contemporary theory of metaphor. *Metaphor and Thought* / ed. A. Ortony. Cambridge, 1993. P. 202–252.
13. Lakoff, G. *Women, Fire, and Dangerous Things : What Categories Reveal about the Mind*. Chicago, 1987. 631 p.
14. Langacker, R. W. Why a mind is necessary : conceptualization, grammar and linguistic semantics. *Meaning and cognition* / eds. L. Albertazzi. Amsterdam; Philadelphia, 2000. Vol. 2. P. 25–39.
15. Rojo, A., Ibarretxe-Antuñano, I. Cognitive linguistics and translation studies : past, present and future. *Cognitive Linguistics and Translation : Advances in Some Theoretical Models and Application* / eds. A. Rojo, I. Ibarretxe-Antuñano. Berlin; Boston, 2013. P. 3-31.
16. Muñoz Martín, R. Cognitive and psycholinguistics approaches. *The Routledge Handbook of Translation Studies* / eds. C. Millán, F. Bartrina. London; New York, 2013. P. 241-257.
17. Seleskovitch, D. Langage, langues et mémoire. *Language and Cognition* / eds. D. Gerver, H. W. Sinaiko. Paris, 1978. P. 333–342.
18. Bruner, J. S., Goodnow, J. J., Austin, G. A. *A Study of Thinking*. New York, 1956. 330 p.
19. Hutchins, E. Cognitive ecology. *Topics in Cognitive Science*. 2010. 2(4). P.705-715.
20. Robinson, D. Reframing translational norm theory through 4EA cognition. *Translation Cognition and Behavior*. 2020. 3(1). P. 122-142.
21. *The Routledge Handbook of Translation and Cognition* / eds. F. Alves, A. L. Jakobsen. London; New York, 2021. 570 p.
22. CASMACAT : a computer-assisted translation workbench / V. Alabau et al. *Proceedings of the Demonstrations at the 14th Conference of the European Chapter of the Association for Computational Linguistic* : Gothenburg, April 26-30, 2014. Gothenburg, 2014. P. 25-28.
23. Gile, D. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam / Philadelphia, 1995.
24. Rojo López, A. M. Applying frame semantics to translation : a practical example. *Meta*. 2002. 47(3). P. 312–350.
25. Lewandowska-Tomaszczyk, B. Re-conceptualization and the emergence of discourse meaning as a theory of translation. *Meaning in Translation* / eds. B. Lewandowska-Tomaszczyk, M. Thelen. Frankfurt am Main, 2010. P.105–148.
26. Mandelblit, N. The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory. *Translation and Meaning* / eds. M. Thalen, B. Lewandowska-Tomaszczyk. Maastricht, 1995. Part 3. P. 482–495.
27. Monti, E. Translating the metaphors we live by. *European Journal of English Studies*. 2009. 13(2). P. 207–221.
28. Tabakowska, E. *Cognitive Linguistics and Poetics of Translation*. Tübingen, 1993. 146 p.
29. Sickinger, P. Aiming for cognitive equivalence – mental models as a tertium comparationis – for translation and empirical Semantics. *Research and Language*. 2017. Vol. 15(2). P. 213–236.
30. Weng, Y., Zheng, B. A multi-methodological approach to studying time-pressure in written translation : manipulation and measurement. *Linguistica Antverpiensia. Series : Themes in Translation Studies*. Vol. 19. P. 218-236.
31. Shreve, G. M., Diamond, B. J. Cognitive neurosciences and cognitive translations studies. About the information processing paradigm. *Border crossings. Translation Studies and other disciplines* / eds. Y. Gambier, L. van Doorslaer. Amsterdam, 2016. P. 141–167.
32. Risku, H., Windhager, F. Extended translation : a sociocognitive research agenda. *Target*. 2013. 25(1). P. 33–45.
33. Halverson, S. L., Muñoz Martín, R. The times, they are a'changin': multilingual mediated communication and cognition. *Multilingual Mediated Communication and Cognition* / eds. R. Muñoz Martín, S. L. Halverson. 2021. P. 1–17.